NÁRODNÍ STYL

ÚVODEM

Banka československých legií, krematorium v Pardubicích, palác Riunione Adriatica di Sicurta, několik dalších staveb a neprávem přehlížených architektonických studií Josefa Gočára, Pavla Janáka a později i dalších architektů nesou rozmanitá označení, ověnčená konotacemi různých, ale převážně pejorativněji laděných odstínů. V odborné terminologii tak vedle sebe běžně koexistují rondokubismus, obloučkový styl, barevný svéráz, poválečný eklekticismus, národní sloh, národní dekorativismus, český dekorativismus, sloh popřevratový, lípaný styl a ojediněle také art deco či sloh Legiobanky.

Názvoslovná neukotvenost odráží dosti věrně nejednoznačný postoj uměnovědné obce k nepřehlédnutelnému uměleckému projevu po roce 1918. Zpoza frekventovaného podvojného označování tehdejší produkce, například formou rondokubismus, národní sloh, vystupuje závažnější problém vlastní podstaty daného stylu. Co tedy znamenají stavby a četné objekty uměleckého řemesla, vyznačující se nápadně bohatou barevností a množstvím ornamentů, snad derivovaných z folklórních zdrojů?

Dlouhá desetiletí byla udržována negativní stanoviska, formulovaná protagonisty meziválečné avantgardy, vůči fenoménu národnostně podbarvené dekorativní architektury. Teprve na konci šedesátých let ji jako svébytný umělecký projev rehabilitovala Marie Benešová v textu, jehož prozaický název Rondokubismus v sobě neskrýval kodifikující ambici. Avšak Benešová zde nestvořila teoretický novotvar, jak se často mylně traduje, nýbrž vyzdvihla z bohaté palety možností jeden z původních pojmů, který už použil například v polovině dvacátých let architekt a publicista Oldřich Starý v rozsáhlé časopisecké studii Česká moderní architektura.

Tehdy ovšem Starý vnímal „rondo-kubismus“ jako nevhodné označení pro jednoznačně zpátečnický styl, utápějící se v historické a národopisné tradici.

Jako nebezpečné zjednodušení problému je třeba vnímat okolnost, že termín rondokubismus sémanticky navozuje ideu propojení předválečné a poválečné produkce v portfoliu týchž autorů. Nicméně ještě v období před založením

RONDO-KUBISMUS ČI NÁRODNÍ STYL?

Československé republiky probíhal postupný ideový odklon od kubismu, který nejvýstižněji charakterizuje Pavel Janák v bilančním textu z roku 1940. Jednoznačně zde postihuje koncepční proměnu uměleckých východisek, když uvádí, že *„rok 1918 byl i tu předělem a obratem k lidovosti a sepětí se širokým životem. Byla to především reakce na artismus před 1918. Nyní architekt hledal formy, které by vycházely vstříc obecnému lidovému chápání. Tu se již i v něm samém počíná velký obrat od osobité uměleckosti k poslání široké obecné pochopitelnosti i užitečnosti i za ceny výrazového sestupu“*.

Úkolem doby bylo hledání optimálního řešení typologie českých staveb. Za skutečně manifestační text lze pokládat Janákovu proslulou stať Ve třetině cesty, kde definoval „architekturu národní“ slovy blízkými konstatováním V. V. Štecha tak, že *„hmota je totožna s půdou – vlastí, nad níž vyrůstá kmen – národní život a duch, který z této řady totožností vychází, vrací se do ní a vytváří z jejích jednotlivých oblastí organizované celky architektury“*. Vlastní estetickou rozdílnost kubismu od architektonických projevů po roce 1918 vystihl pregnantně historik umění Zdeněk Wirth ve výstavním katalogu Josefa Gočára už v roce 1930. Zatímco u kubistické architektury spatřoval princip umělecky podloženého formování z jádra hmoty ven na povrch, u poválečného projevu se naopak uplatňoval vizuální účinek aplikovaných prvků na ploše v kombinaci s velmi pestrou barevností.

Jako problematické se dále jeví přímočaré spojování české poválečné produkce s artefakty stylu art deco na základě časové souběžnosti a formální podobnosti tvarů, pokud si uvědomíme dosti protichůdná východiska obou slohů. Široký pojem art deco se etabloval teprve v šedesátých letech jako pojmenování pro umělecké trendy dvacátých až třicátých let, které volně přecházely ze secesního dekorativismu přelomu století odpoutáváním se od florálně zvlněných křivek a plynule absorbovaly podněty z aktuálních výtvarných hnutí, jako byl fauvismus, kubismus, futurismus či expresionismus. Nadto však bylo art deco obohacováno o rozmanité inspirační zdroje, čerpající impulsy z umění Orientu, Egypta nebo stále exotického Japonska. Ovšem zastřešující označení, tehdy ještě nikoli art deco, nýbrž Style moderne, se pro daný slohový projev konstituovalo teprve retrospektivně po pařížské Mezinárodní výstavě moderního umění dekorativního a průmyslového (Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes) v roce 1925, a proto se jeho aplikování na českou kulturní scénu po roce 1918 jeví jako lehce zavádějící. Národní styl se snažil v prvé řadě o postižení charakteru českého ducha, a z tohoto elementárního důvodu se jeví jako nepravděpodobné, že by umělci cíleně přejímali inspiraci z cizích předobrazů. Tvůrčí podněty těžili převážně z místního prostředí, lokální tradice. Pavel Janák doslova uvedl, že „francouzské tapety, kodaňský porculán, německý typový nábytek nám dnes nemohou přinést nic po umělecké a obsahové stránce, protože vyšly ze zcela jiné národněkulturní základny a jsou jiného kulturního stupně“. (...)

1918 – vznik Republiky Československé

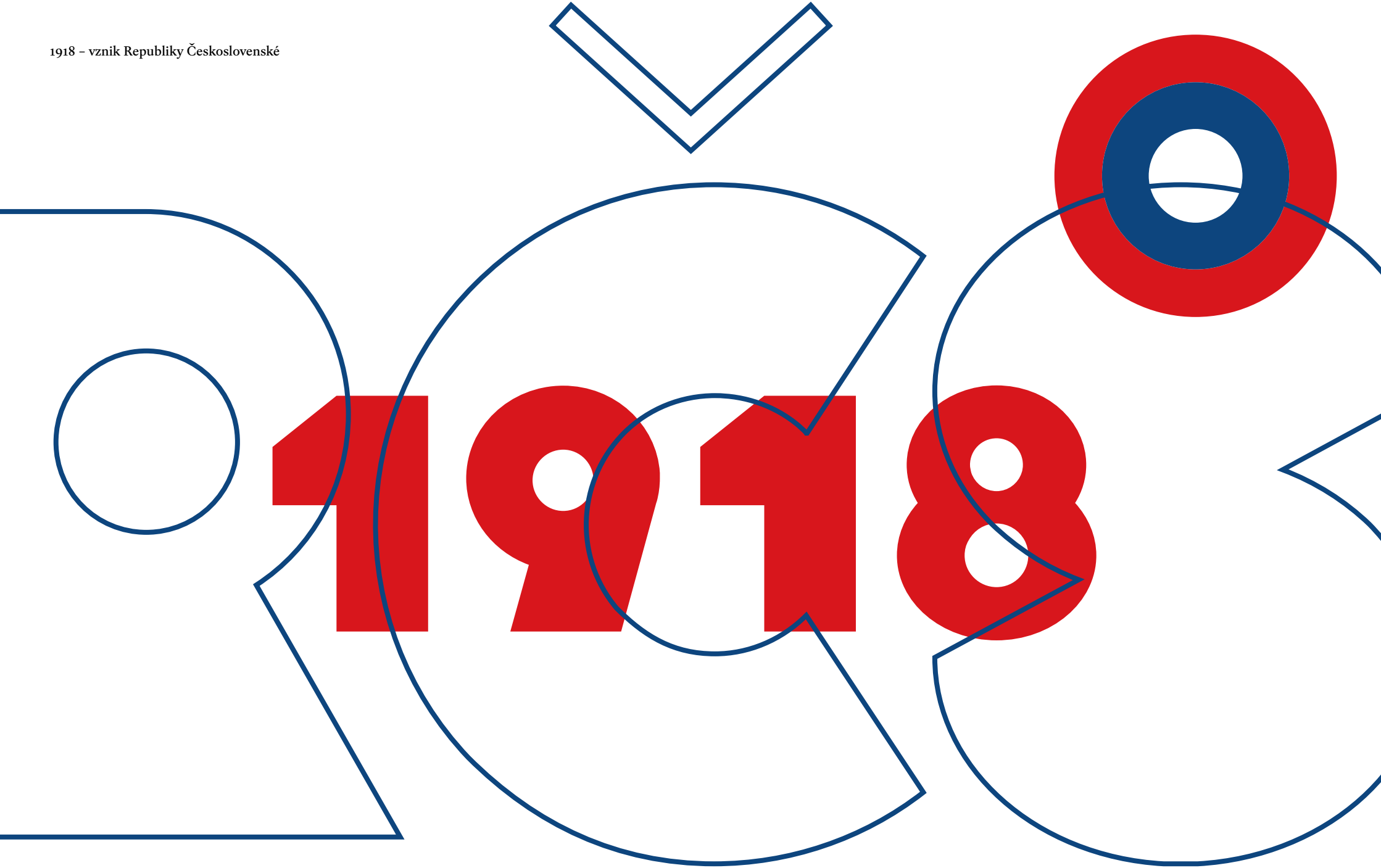

LEGIOBANKA

Banka československých legií, neboli Legiobanka, byl bankovní dům působící na území Československa v letech 1919 až 1955. Sídlila v unikátní rondokubistické budově architekta Josefa Gočára v Praze.

Budova banky československých legií je jedinečná svou architekturou, nazývanou také „styl Legiobanky“. Byla navržena architektem Josefem Gočárem a vystavěna v letech 1921–1923 ve slohu rondokubismu. Budova nazývaná běžně Legiobanka byla v letech 1991–1994 rekonstruována a v současné době je známa pod názvem Palác Archa a s jeho novější částí tvoří jeden blok. Je chráněna jako kulturní památka.

Na její výzdobě se podíleli např. Jan Štursa, autor čtyř plastik legionářů umístěných nad hlavním vchodem, Otto Gutfreund (reliéfní vlys Návrat legií na parapetu druhého patra) nebo František Kysela (vnitřní malířská výzdoba, vitrážová klenba nad bankovní halou).

V letech 1991–1994 došlo k velké rekonstrukci areálu. Přestavba probíhala ve dvou etapách. Během první etapy byly rekonstruovány budovy A (Na Poříčí 24) a C (část dostavby ústředí ČSOB) a během druhé etapy byly rekonstruovány budovy B (Na Poříčí 26), D, D1 a D2 (další části dostavby ústředí ČSOB). Na projektu rekonstrukce se podíleli Ing. Zdeněk Langer a Ing. Marek Vávra. Cílem rekonstrukce byla modernizace technického vybavení a zajištění vyšší kvality vnitřního prostředí. Současně bylo rekonstruováno podzemní parkoviště a obchodní pasáž vedoucí do ulice Na Poříčí.

V suterénu vznikl jeden z nejmodernějších divadelních sálů – Divadlo Archa, na místě bývalého Divadla E. F. Buriana, dříve divadla D 34. Podle tohoto divadla přijal název i celý areál, který se nyní nazývá Palác Archa. Areál je v současné době sídlem mnoha kanceláří a obchůdků, např. kavárna Černá Madona, Starbucks, italská restaurace Portovino a další. Pobočku zde má také Československá obchodní banka.

1921

JOSEF GOČÁR

Snímek z filmu Spalovač mrtvol, 1968

KREMATORIUM PARDUBICE

1921

Pardubické krematorium bylo postaveno dle plánů architekta Pavla Janáka v letech 1921–1923 na jižní straně tehdejší periferie města Pardubic za podpory členů Společnosti přátel žehu na rozlehlém parkovitém prostranství. Podporovateli kremace byl projekt hned od počátku považován za manifest a byl velice obhajován, ale později byla stavba především funkcionalistickými kunsthistoriky zatracována. Určité rehabilitace se jí dostalo až pohledem postmoderního umění. Kolem krematoria se rozkládá pardubický Centrální hřbitov.

V roce 1968 natáčel Juraj Herz film Spalovač mrtvol, kde exteriéry a částečně interiéry tohoto krematoria hrály důležitou roli.

K vypsání soutěže na budovu krematoria došlo až po roce 1919, kdy bylo zpopelnění zákonně povoleno zákonem nazývaným Lex Kvapil. V dřívějších dobách byli upalováni jen zločinci a čarodějnice.

Ze soutěže na stavbu krematoria (mnohdy uváděn pod názvem Dům světla, či Zkouška ohněm), která čítala několik desítek návrhů, byly nakonec uděleny ceny druhého místa autorům: Pavlu Janákovi, Bedřichu Feuersteinovi a Otakaru Polákovi. K provedení byl akceptován návrh, který P. Janák roku 1921 přepracoval, neboť spolek Krematorium považoval koncept stavby jako manifest.

Fasáda je bohatě zdobena geometrickými obrazci, což ovšem nijak neubírá na celkové monumentalitě stavby, umocněné velkým schodištěm a kruhovým oknem v tympanonu.

PAVEL JANÁK

PALÁC ADRIA

PAVEL JANÁK

1922

I přes dané proklamace o uchopení národního odkazu však umělci netvořili ve vakuu času a prostoru. Důrazu na letitou tradici, stojící u zrodu moderního českého umění, dosahovali citacemi v historii osvědčených typů. Pro ilustraci lze upozornit na nevtíravé zakomponování motivu triumfálního oblouku do struktury průčelí Legiobanky, ohlasy půdorysného schématu peripteros i dekorativních prvků florentské protorenesance na výsledné podobě krematoria v Pardubicích, nebo již mnohokrát zmiňované odkazy k italským renesančním palácům trecenta v hmotové kompozici Riunione Adriatica di Sicurta. přes dané proklamace o uchopení národního odkazu však umělci netvořili ve vakuu času a prostoru. Důrazu na letitou tradici, stojící u zrodu moderního českého umění, dosahovali citacemi v historii osvědčených typů. Pro ilustraci lze upozornit na nevtíravé zakomponování motivu triumfálního oblouku do struktury průčelí Legiobanky, ohlasy půdorysného schématu peripteros i dekorativních prvků florentské protorenesance na výsledné podobě krematoria v Pardubicích, nebo již mnohokrát zmiňované odkazy k italským renesančním palácům trecenta v hmotové kompozici Riunione Adriatica di Sicurta, dnes Palác Adria.

Palác Adria pochází z let 1922–25 a byl postaven italskou pojišťovnou Riunione podle návrhu arch. Josefa Zasche ve spolupráci s architektem Pavlem Janákem. Palácem prochází z Jungmannovy ulice na Národní třídu pasáž Adria. Sochařskou výzdobu paláce zajistili Otto Gutfreund, Jan Štursa, František Anýž, Karel Dvořák a Bohumil Kafka.

Úpravu objektu pro divadelní provoz provedli v roce 1958–59 architekti František Cubr, Josef Hrubý a Zdeněk Pokorný.

Sídlí zde mimo jiné populární kavárna Reunione s terasou a výhledem ve druhém patře, Laterna magika v upraveném kinosálu, sídlo někdejší experimentální divadelní scény Národního divadla, Divadlo Bez zábradlí a Občanské fórum zde mělo v roce 1989 hlavní štáb.

NÁRODNÍ IDEJE V KONCEPCI ČESKOSLOVENSKA

Vznik Československé republiky v roce 1918 byl motivován pragmatickou snahou naplnit klopotný proces národnostní emancipace Čechů, jejichž národní povědomí se začalo probouzet k životu v rámci společenských procesů započatých během 19. století. Posílené sebevědomí Čechů, kteří si ale nedokázali vydobýt dostatečně silnou mocenskou platformu v rámci dualistického zřízení Rakouska-Uherska, získalo svou historickou příležitost teprve během politických změn vyvolaných vývojem světové války. Přesto založením Československa vznikl státní novotvar s velmi nesamozřejmým rodným listem.

Překotné události v říjnu 1918 završily emancipační snahy národů sdružených do multietnického Rakouska-Uherska. Vznik Československé republiky v její poválečné podobě, národnostní a náboženské skladbě anebo ve vytyčení území a státních hranic nebyl zdaleka samozřejmým aktem. O finální podobu se ještě vedly náročné mezinárodní spory. Založení republiky vyvolalo silné emoce, jak pozitivní reakce ze strany Čechů, tak ale vypjatě negativní z hlediska neslovanských národnostních skupin. Právě v etnické skladbě obyvatel nového státu vězel základní problém jeho budoucí identity, který se rozhodl Tomáš Garrigue Masaryk řešit radikálním způsobem. (…)

Pro bližší ilustraci dobových nálad v Československu po roce 1918 poslouží trojice pasáží z dobového tisku, které rámcově vymezují základní půdorys, myšlenkové podhoubí vzniku, rozvoje a zániku fenoménu národního stylu.

Luděk, Hilgert, Slovácká sednice ve vile ministra národní obrany Václava Klofáče: *„Přinášíme ukázku, jak možno uplatnititi naše lidové umění v bytovém interieru. Jest třeba klásti důraz pro studium života a svérázného umění našeho lidu, z něhož možno čerpati pro všechny obory výtvarnické. Obáváme se však, aby drahocenné lidové umění naše nestalo se bezcenným řemeslným výtvorem a bylo užito jen na vhodných místech.“*

Antonín Hardman, Poznámky o novém životě a novém stylu: *„Nezadržitelně blíží se doba, kdy Slované vstoupí jako rozhodující činitel na scénu kulturního života naší planety. Jsou povoláni vysloviti nová slova i přinésti vyšší chápání smyslu života. A to všechno budoucí již kdesi existuje, stajeno v prostičkých symbolech, jež vytvořilo lidové umění. V něm vje zárodek budoucnosti. Slovanstvo čekalo dlouho v ústraní. Zatím co západ tvořil svoji civilisaci – prostí, často zotročení slovanští národové připravovali se v hloubi svého národního těla k veliké budoucnosti, jež přijde.*

Ta nyní počíná. U nás prvních hustí se stajená energie v samobytnou náplň nového života a je pochopitelno, že vnější její výraz – stal, saje svoje síly z bohatého zdroje lidového. Jistě, že civilizace, již kdysi Slované vytvoří, bude míti laskavější tvář, než-li měly civilisace dosavadní. Bude se pravděpodobně vyznačovati těsnějším přilnutím k přírodě, poznáním příbuznosti všeho stvořeného, útěkem z měst i skromnějšími, za to šťastnějšími ideály života. Rod a rodina nabudou nové soudržnosti, sobecká odcizenost zmechanizovaných jednotlivců změní se v radostnou zúčastněnost všech na osudu každého i naopak. Široká, láskyplná, pohostinná duše staroslovanská, dosud utajená v dřímající mase, velením tajemných, obklopujících nás vlivů se probudí a s nebývalou silou počne tvořiti prosté, jasné a krásné tvary nové éry.

Jí nebude zapotřebí netvorných, mnohopatrových skříní, aby vyjádřila sebe. Naopak. Sličné a drobné domky stulí se v zeleň zahrad, polí a lesů, zapestří veselými barvami. Nebude již nudných, vybledlých, neutrálních tónů, jimiž se dosud pokrývaly stěny stavení, nová bydliště budou křehkými, lahodně barevnými květy – uvnitř však zařízenými s nejmožnější dokonalostí, již nám 19. století připravilo.“

Václav Špála, předsádka, před 1921

Karel Teige, Nové umění a lidová tvorba: *„Lidové umění? Ach, ano, naše nádherné národní kroje, jež by nám, říkáme si, měl vlastně celý svět závidět, kroje slovácké a moravské, hýřící pestrými a červenými barvami, nejvlastnější výtěžek práce československého lidu! Jaká pastva očí, když vlají národní a slovanské prapory, jimiž všecka, jindy nevlídná, vysoká průčelí domů jsou ofábořena a širokými třídami se žene průvod šohajů a galáneček, při kterékoliv příležitosti, neboť je zvykem projevovati národní vědomí a husitský rys naší kmenové povahy tím způsobem, že navlékneme slovácký kroj. Když slunce svítí, tu volá takový obraz přímo po nádherné a bohaté paletě Jožy Úprky a není možno nevzpomenouti jeho křiklavého malířského tyátru. Vždyť i sám mistr Alfons Mucha sladí ornamentálními motivy výšivek svou nevyčerpatelnou a nevýtvarnou limonádu; pohleďte jen na ty ukrutné jeho práce určené pro náš stát – známky a peníze a ‚Epopea'. – Nebo jindy: za výkladní skříní pražského velkoobchodu s nábytkem vidíme zařízení ložnice ‚moderně praktické' façony a kde se vzal, tu se vzal, zpod římsy na skříni, na pelesti lůžka a opěradle židlí směje se na nás slovácký výšivkový ornament! Tam až vede móda a vlastenčící, v podstatě protiumělecká horečka! Vida to, řekl bys, že je to umění spíše zneužité než použité. Vskutku svérázová manie znechutila mnoha lidem zdobu našich krojů.“*

TEIGEHO OPOZICE

A Á B C Č D Ď E É Ě
F G H CH I Í J K L
M N Ň O Ó P Q R
Ř S Š T Ť U Ú Ů V W
X Y Ý Z Ž ! ? : . ,

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Autorské písmo Rondo

Národní styl

Brožura vznikla v rámci klauzurních zkoušek v letním semestru školního roku 2022–2023 na VOŠG Hellichovce, obor Propagační grafika.
Účelem bylo přiblížení fenoménu Národního stylu a ukázka semestrální práce – autorského písma reflektující toto vybrané téma.

Zdroje obrázků:
archiweb.cz, wikipedia.cz, vltava.rozhlas.cz, prazdnedomy.cz, kniha Národní styl. Kultura a politika (2013)

Zdroje textů:
1) Veronika Hnídková – akademické texty z webu academia.edu:
Rondokubismus versus národní styl (2009),
Národní styl. Kultura a politika (2013)
2) wikipedia.cz, archiweb.cz

Autorské písmo: Rondo
Doplňkové písmo: Crabath Text

Design, sazba, autorské písmo:
Jakub Jančík

